

אור השכל

גליון בית המדרש עיון למחשבה. משיעורי הרב יצחק לאווי

גליון מיוחד • יום הכיפורים תשפ"ו • גליון ה'

כוונות ליום הכיפורים (ערב יו"כ תשפ"ו)

הגשה לתפלה

ארני שפתי תפתח

ארני שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך. אוחילה לאל אחלה פניו אשאלה ממנו מענה לשון (כנאמר) "לאדם מערכי לב ומיי מענה לשון". אלה הם הבקשות הראשונות שהמתפלל מבטא בפיו בימים אלה כאשר הוא ניגש להתפלל, אומר אני אביא את שלי ואתה תביא את שלך, אני את מערכי הלב ואתה את מענה הלשון. אני את השפתיים הקמוצות ואתה תפתחם והפה כמו מאליו 'יגיד'. (כבר הסברנו שכאשר כל המשך 'מענה הלשון' כבר כתוב לפנינו במחזור אין הרבה טעם בתפלה זו, שאין תפלת החזן 'שלא ישל בלשוננו' שישכח כיצד לקרוא את העברי במחזור, אלא שיצליח לבטא את צרכי עמך כראוי בלשון לימודים, וזה צריך סיוע גדול אע"פ שהכין את עצמו בוודאי וסידר את תפלתו בטרם היום).

ומי סידר ומי ערך ומי ענה את הבקשה הזו עצמה? אולי נאמר: זוהי הבקשה היחידה שהיה צריך להיות כתוב לפנינו במחזור וניתן מן הקודמים, כי צריך מפתח למפתח צבת בצבת עשיה וזה הוא הנעשה ערב שבת בין השמשות. ומי קרא אותנו הנה ומי אסף את כולנו לתוך בית הכנסת וכל אחד נבון בשאלת נפשו איך להתחיל? הקול שהכריז קדש היום, והכתוב 'אך בעשור לחודש השביעי הזה יום הכיפורים הוא מקרא קדש יהיה לכם', והמחזור אשר בו רשמו הקודמים לנו את הפסוקים הללו, ואשר שאבוהו מספר התהלות ומספר החכמה, ושמו בפנינו.

נוטל רשות מאבהן ונכנס

אנחנו מודים לאבותינו ולאלהיהם על אשר הביאו אותנו עד הלום, ונותנים להם שלום, "ואני ברוב חסדך (אברהם) אבוא ביתך (יעקב) אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך (יצחק)". ונטלים מהם רשות להיכנס. הם אינם נכנסים

איתנו, די לנו ולהם שהביאו אותנו אל פתח השער. אף אנחנו נקווה לנהוג כן עם שומעינו, גם בתפלה וגם בלימוד, ככל שאנחנו מכירים את השערים נביאים להם, וככל שאנחנו בטוחים שפתחתנו את הדלת, על שום מה לנו לתת יותר, וההוספה כאן איננו כי אם גירעון.

באשר 'מורבים צרכי עמך ודעתם קצרה', הדעת והלשון שנוכל להגיד איננו מספיק עבור הפירוט שבו כל אחד יראה את האור, ועבור האופנים המיוחדים שבו כל אחד ואחת נצרכים. ואילו באנו לכתוב את כל הפרטים אין אנחנו מספיקים, וגם אם אדם אחד יכתוב לעצמו את תפלתו אין כל השעות שוות ואין כל הרגעים זהים. אבל 'ברכת אבות' וכל פרי הלימוד הוא להביא אותנו אל הפתח, ואז הפה נפתח ובו ל"ב שיניים ושבעים לשון שהתפלה נאמרת בהם, הוא מענה הלשון.

(נשאלתי: אם עיקר התפלה הוא הלשון והבקשה הפרטית למה לא נסדר לאורך כל התפלות מקום לזה. התשובה בגוף השאלה, כי איך יכתוב הרב את מה שהתלמיד צריך לבקש מאליו. ואם השאלה הוא שלא ניתן לזה זמן, הרי זה חסרון ידיעה. כי לא נתקנה תפלת העמידה בלחש אלא על מנת שכל אחד יוכל לומר בה את בקשותיו ולא יבוש. ואם לא היה די בדבר נוספה זמן 'תחנונים' שבו לא תיקנו חכמים גם לא סדר אמירה כללית)

שלימות המענה בטרם נקרא

ועכשיו שהגענו לכאן מה נאמר? 'דבר אין בפי ובלשוני מלה, הן יי ידעת כלה'. זה אינו קושיא על הצורך להתפלל באשר הוא כבר יודע את הכל, אלא התחושה הראשונית של הבא להתפלל אם הוא מתפלל בפני יודע כל, שלא חסר לו באמת שאפרט לו את הכל, כביכול, אני בא עם הלב שלי, ואני פותח אותו לפניו, ועל הלב כתובים ורשומים כל מצוות השנה וכל עבירות השנה וכל דאגות השנה וכל תקוות השנה, ואני מניח את זה בפניו ואני אומר הנה אני,

מנת לבנותו כראוי. וכל סדר עבודת החודש מן ראש השנה ועד שמיני עצרת אינו אלא דחיית השמחה והיחוד של שמחת תורה שהיה אמור להיות כביכול כבר בראש השנה, אבל אכילת הפגה של אדם הראשון שלא השכיל להתיישב בדעתו כראוי בטרם היחוד, גרמה שאנחנו צריכים לתקן זאת בשהייה ארוכה של עשרים ואחד יום עד שמיני עצרת, (ולא שכביכול היה זה בטעות אלא זהו הלימוד שאין למהר כי אם לשהות במיתון). ולכן מי שחושב שצריך לחטוף את ההתעוררות של ראש השנה ואז של עשרת ימי תשובה ויום הכיפורים וכו' כי כבר יגיע החג ואז יהיה עבודה אחרת, אין בו מן הדעת כלום. שכל האריכות הזו הוא להשהות את ההתעוררות ולא לחטוף אותו ולבנותו עקום.

הבטחון שלא יפסיד אם ימתין

יש להתעמק למה ממהרים כולם תמיד, ואחת הסיבות הוא לפי שמפחדים שאם לא ימהרו לא יהיה להם כלום, ובאמת ייתכן שיש הרבה מצבים כגון אלה שאם לא נאיץ ואם נתבונן מה אנו ומה חיינו נסיק כלום, וזאת לפי שאין לנו זמן לשהות שעה שלימה ומיד יבוא איזה טירדה ונשכח מן הכל. לפיכך מתאים לדבר על השהות הזאת רק בימים קדושים ונוראים כאלה שיש בהם הרבה זמן ואריכות בתפלה, ואין לחשוש שמא יהיה יהודי שישכח מן הכל, ואם כן בשאר ימות השנה לפעמים אסור לוותר על מנהג אחד או על שורה אחת מן הכתוב בסידור, אבל דווקא ביום הכיפורים אפשר להיות יותר בטוחים ולוותר על כך.

ואפשר שזהו דבר הבטחון שצריכים בראש השנה ויום הכיפורים. כי אם לא היה לנו בטחון אז באמת היינו ממהרים מיד אל ה'נעילה' וצועקים י"ג מידות וחתמנו ומרקדים עם הספר תורה משה אמת ותורתו אמת. אבל לפי שישראל יש להם בטחון שגם אם ישו וישאלו את השאלות כולם ולא יאמרו דבר עד שיהיה מבורר אצלם, עדיין יצא מזה דבר טוב וקיים ואמיתי. ממילא יש להם את מנוחת הנפש לדחות את הסיפוק הזה ועל ידי זה לבנות להם עולם מבוסס מיסודותיו על השנה כולה.

(וידוע כי הבטחון הוא קטנות שני של הבינה דהיינו שזהו המדרגה הנצרכת אחר שמוותרים על הגדלות ראשון שהוא באמת קטנות, וכאן הוא עיקר עבודת הימים בחודש השביעי הרומז אל הבינה ובנין העולם מאיתה, וזה הסוד הוא 'מקום נתבצר להם', והוא הסוד של 'בשתיים יכסה רגליו'. כי

עכשיו תשלח לי מילים. ובטרם נקרא עננו.

מעכשיו אין לי את הדאגה המוזרה הזאת שיש לפעמים למתפללים, מה אעשה אם אשכח איזה צורך חשוב בימים הקדושים, דע לפני מי אתה מתפלל אין לפניו שכחה ואתה דבר ראשון פתחת לפניו את ספר הלב, הכל כבר הושלם ברגע הזה. את כל הדאגה ואת כל הצורך להתפלל כבר פטרנו ב'הגשה זו', 'ויגש אליו ויאמר', 'ויבא משה בתוך הענן'. מכאן ואילך אינו אלא המענה בלשון)

(נראה לפרש, שזהו לשון הר"מ תפלה י, א "אם כוון לבו בברכה ראשונה, שוב אינו צריך". כלומר, שוב אינו צריך להמשיך לכוון, כי יכונן לו תפלותיו מאליהם, בכל לשון ובכל אופן שיהיה נכון באותו העת. ולשון זה לקח מלשון הגמרא בהקשרים אחרים שאמר רב אחא משום רב יהודה בקריאת שמע, כיון שכיוון לבו בפרק ראשון שוב אינו צריך'. כלומר זה דין המדריך לעומד ומתפלל שמעכשיו יפסיק להתאמץ, ולא דין כללי על 'שיעור הכוונה').

בנין האחור

שהיה בפתחה זו

תנן חסידים הראשונים היו שוהים שעה אחת ומתפללים כדי שיכוונו ליבם למקום. השהייה הזו כולה הרחבה למילות אדני שפתי תפתח, שהם אוספים את כל הלב והוא נפתח אל המקום. התפלה שלאחריה הוא מתנה. ואילו רוב בני אדם שאינם חסידים, אינם מסוגלים לקבל על עצמם שהייה כה ארוכה בכיוון הלב, לפי שהם ממהרים להגיע אל תוכן התפלה. ולפי המידה שאצים ברגלים להגיע אל הפרט, כך נבנה הפרט באופנים פחות עמוקים. למה הדבר דומה למי שבונה בנין, שהחכם עיניו בראשו להעמיק את יסודותיו ולבסס את השלד שלו היטב ככל אשר ידע שיצטרך לבנות עליהם את פרטי הקישוטים, והכסיל ממהר כי אינו יכול להתאפק ולראות את הקישוטים, או לפי שהוא מפחד שלא יגיע אל הסיום, ואז הקישוטים יוצאים עקום לפי שלא תיכנן היטב את היסודות ולא שהה לכוון ליבו למקום.

'דחיית סיפוקים' זה הוא יסוד ההבדל בין עבודת החכם החסיד ובין עבודת הכסיל, וממילא הוא עיקר ההבדל בין עבודת כל ימות השנה שבו אנחנו כסילים ממהרים, ובין ה'יום אחד בשנה' ו'תפלה אחת בשנה', שבו כל הנדרש מאתנו הוא למתן קצת ולדחות קצת את הסיפוק הזה על

התפלה, וכל זה בכדי להבין כיצד נראה העולם בטוב ובאלוהות גם למי שאין עיניו בורקות כעת תחת הטלית. וישנם כמה פנים לפנים ופנימיים להם, שכל מה שנחשב פנים במדרגה אחת נחשב אחר לערך המדרגה שלאחריו, ותמיד עיקר העבודה הוא במה שהמדרגה הנוכחית נחשבת אחר ולא במה שהיא נחשבת פנים. וכמו שנודע שמתחילת ראש השנה נמצאים באחור ואז השופר מחזיר קצת פנים בפנים הויה באור פניך, אבל זהו כמו שלפעמים אדם נמצא בריחוק ויוצא ממנו צעקה או תרועה או ואבוי, וצעקה זו היא באמת נקודה של פנים, אבל הוא איננו בנין כל הפנים, ואין זה מצב להישאר בו כי אין המצב הראוי להיות תמיד ברגע של צעקה כזו. ולכן עדיין נחשבים כל עשרת ימי תשובה לאחור ויום הכיפורים פנים שלהם, וגם זה איננו כדאי כי הפנים האמיתיים אינו אלא בתקיעת שופר שלאחרי יום הכיפורים ובבנין הסוכה ושמחת תורה. וזה מובן כי למשל לקרוא ספר מחקר על התפתחות נוסח התפלה הוא אח' דאח', ולקרוא ספר פירוש על הפיוטים המסביר אותם הוא פנים דאח', ולעייין בשאלות אלוהות הוא אח' דפנים, ולשפוף את ליבו בפני האלוהות הוא פנים דפנים, וכל זה אינו אלא אחור לעומת הרואה אותו.

(ועוד הארכתי בכל הסוד הזה בשיעור ערב שבת שובה תשפ"ו ובשיעור מאנסי אור לג' האזינו תשפ"ו)

כוונת זכרנו כתבנו וחתמנו

הכנת כוונות פרטיות אע"פ שלא ישתמש בהם
 כאשר הגענו אל התפלה, באים אלינו הרבה תפלות והרבה בקשות והרבה כוונות חדשות. נצרך לסדר את הכוונות האלה לפנייהם ולאחריהם. לפנייהם, שכן גם אם יבואו כוונות חדשות בשעת התפלה ונעזוב את הישנות, עדיין מן הראוי לסדר את התפלה לפנייה והוא מכבוד השכינה, וגם כי ההכנה האמיתית היא פעולה בנפש וגם אם בסוף אינו מכון את אותם הכוונות שהוא סידר לעצמו כי באים לו כוונות חדשות אין זה בלי קשר אל ההכנה אלא ההכנה הביאה גם את הכוונות החדשות שלא הביא כי הוא פעולה בנפש ולא בנייר שמכין עליו את הכוונות. (וזהו כמו שאמרנו על 'געת' ומצאתי שהוא מציאה אחר היגיעה ולא מזומן, ועדיין היגיעה הביאה אותו).

כל פעם שרוצים לעלות לוקחים סיכון שעל ידי זה ירדו, ולכן צריכים תמיד בטרם התעופה להגביל את צד מטה שלא ירד יותר מדאי. ועל זה נאמר 'של נעליך מעל רגלך' שהוא סוד איסור נעילת הסנדל ביום הכיפורים, דהיינו שמתיר מעצמו מן הפחד הזה ומתלבש בלבוש הזה שהוא החשמל החיצוני המקיף שהוא כל המצב החיצוני של היראה, ואז יכול לעלות אל ההר בלי פחד).

וחכם באחור ישבחה

ועל סדר זה נאמר 'כל רוחו יוציא כסיל וחכם באחור ישבחה'. כי לא יחפוץ כסיל בתבונה כי אם בהתגלות ליבו, ולכן הוא מוציא את כל הרוח שלו בכל הזדמנות ומתעורר בדברי רוח וסופו שאין בידו כלום. אבל החכם טורח להשביח את רוחו בהיותו באחור.

והוא, כי להיות פנים בפנים הוא להימצא נוכח פני הויה, ואז הוא גמר היחוד והתיקון וודאי, והוא אומר דבריו לפני האלהים, מבקש ונענה. אבל נאמר שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלהים, וקרוב לשמע מתת הכסילים זבח כי אינם יודעים לעשות רע. ונאמר דבש מצאת אכול דייך פן תשבענו והקאתו, הוקר רגלך מבית רעך פן ישבעך ושנאך. ונדרש בגמרא על הבאת קרבנות יתירות למקדש. כי ההתאמצות לרדוף אל ראיית פניו בנוכחות ובצעקה, איננה ראויה שתהיה בבהילו, וצריכה להיות במיתון רב.

וההבדל בין בחינת אחור לבחינת פנים ניתן לראות בקלות שהוא למשל ההבדל בין ספר מחקר על התפלה ובין סידור תפלה. כי סידור תפלה, גם כשהוא כולל בתוכו תפלות קודם התפלה, כל כולו נמצא בתוך המציאות של פנים, ואין לו מובן או פשר למי שאיננו נמצא במצב הרוח של התפלה. ולכן כאשר אדם נמצא במצב של אחור הוא מסתכל על הסידור בזרות ואיננו יודע מה הוא רוצה מחייו, ואילו כאשר הוא נמצא במצב של פנים הרי הכל מובן לו ואינו צריך פירושים המסיטים את המבט מן הפנים בפנים.

אבל ספרי המחקר נצרכים למי שרוצה להיות חכם ולשבח את האחור. והריצה מהם בכדי להיות תמיד במצב של דבקות פנים היא כסילות. כי בכך מפרידים קוב"ה משכינתיה, ואומרים שאין הקב"ה נמצא אלא למי שכבר משוכנע בו ונמצא במצב של 'תתחונן דעתו עליו'. אבל האמת היא שמי שרוצה לבנות עולם מתוקן צריך שיהיה עיקר מגמתו לתקן את האחור, ולשהות שעה אחת קודם

סיום ברכה ראשונה

והנה בסיום ברכת אבות שהוא הזכרת וידיעת כל הנודע ליהודי מכבר אודות הקב"ה (והוא כולו בבחינת אחר כידוע בכוונות, אע"פ שבתביה ראשונה יש דיבור לנוכח 'ברוך אתה יי' וזה לפי שבכריעה יש התנוצצות של הפנים אבל הוא נעלם מיד כי הוא כמו התקיעה שאמרנו, שהרגש של הרגע הראשון וההבדל בינו לבין המצב הקודם לתפלה גורם התפרצות של אתה אבל זה אינו עומד, ככתוב כ"ז בסידור). מגיע לו חידוש הכוונה הראשונה של הימים הללו. והוא 'זכרנו לחיים'.

ודע כי חקרו ראשונים אודות הוספה זו שנראה שאלת צרכיו בג' ראשונות, אבל באמת מה קושיא הוא זו ולמה לא שאלו על סיום ברכת אבות בנוסחתנו 'זוכר חסדי אבות ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה', שגם הוא תפלה על הגאולה מתוך זכות האבות ושמו הגדול שהוא עיקר הנוסח. ולא ציור הנוסח 'ומביא' במקום 'אנא הבא' מחליפו מהיות בקשה, שהרי מהותו הוא בקשה על מה שטרם אירע. אלא שברור ששאלת צרכיו היינו שיאמר דברים כמו חננו דעה וכו' המנויים בברכות אמצעיות, אבל שורות הללו הם כמו המסקנה המעשית של השבח הנזכר בברכת אבות וזה בוודאי מקומו בברכה זו. והיינו כאשר התבונן היהודי איך הוא אלהינו וכו' והאל הגדול וכו', הוא מסיים בה ומה יש לי מזה בימינו, ואומר ומביא גואל וכו'.

ובאמת נוסח זכרנו בא כמו להחליף או להוסיף על שורה זו, (כמו שכתבו מפרשים אחרונים וראיתי בספר עטרת זהב, והוא פשוט) כי במקום 'זוכר חסדי אבות' אומר 'זכרנו לחיים', ובמקום 'למען שמו באהבה' מסיים 'למען אלהים חיים'. וגם האמצע מקביל כי 'ומביא גואל לבני בניהם' שהוא עיקר הבקשה הוא 'כתבנו בספר החיים'. וייתכן שהיה צריך באמת להחליף את זה ולאמרו במקום הנוסח 'זוכר וכו'. אלא שכבר נהגו בכל מקום לומר את שניהם. ולכן גם אין קושיא מזה שאין נוהגים להחליף נוסחאות בברכות ראשונות כי זה מגוון ענין הברכה אלא שנסדר באופן השייך לימים אלה. ובאמת לפי שעיקר הכוונה הוא בברכה ראשונה לכן מי שמתפלל על דרך עצמית ראוי שגם עיקר תוספת כוונותיו או מילותיו שהוא מפרש לעצמו את הנושא עד שיתקבל על ליבו צריך שיהיה בברכה ראשונה (וכמו שנראה לעין כל בסידורי האר"י שהוסיפו את עיקרי כוונותיהם בברכה ראשונה, וכל זה גם כפי שאמרנו למעלה שמי שיש לו שהות להניח את היסוד כראוי ממילא השאר

הולך לו בקלות ומי שאין ברגלים מתקשה אחר בכל ברכה).

הבקשה שיישאר לחיים באחור

ומה הוא מבקש, תחילה זכרנו לחיים. כלומר כי ישנו זכירה לחיים וזכירה למוות. (הזכירה הוא הדין כפשוט הזכרונות) והוא מבקש שזכירה זו יהיה לחיים. וזה הזכירה נובע מכל מה שלמד אודות האלוהות בברכה ראשונה. והיינו, כפי מה שאמרנו, שכל ברכה ראשונה הוא באחור. והנה הנמצא באחור ייתכן שייחתך לחיים וייתכן להיפך. (והיינו שבסיום בנין האחור מגיע זמן הנסירה, כי כבר הושלם האחור ואינו נזקק לקבל מן הפנים והגיע זמנה לעמוד כפרצוף נפרד, ככתוב כ"ז בסידור). כי הרבה יהודים שקראו את ספרי המחקר הנ"ל ולא ידעו להחזיר את עצמם פב"פ מתוכם. ועל כך נצרכים כמה תיקונים שיהיה הזכירה לחיים ולא למוות.

תיקון ראשון הוא עצם החיים, כי חיים אנושיים פירושם חיים בעלי בחירה. ופירוש בעל בחירה הוא להיות כאחד ממנו מן אותם האנשים היודעים לעמוד על דעתם ולהחליט דברים על דעת עצמם. ואלה הם מועטים העושים את המצווה, כי רוב בני אדם נזקקים להתחברות אל מי שיבחר בעדם ולהיות הראש. ואינם בעלי בחירה באמת. (וכמו שידוע שעיקר הדין הוא על הכלל והיינו על המלך, כמו שנראה בכל עשרים וארבע ספרים שכמעט שאין משפט על אנשים פרטיים כי אם על המלך ובעקבותיו על כל העם, כי רוב בני האדם המלך מחליט עבורם אם יעבדו את השם או עבודה זרה וישנם יחידים מועטים מאד כאלהיו ועובדיה שהם יראו את השם גם נגד דעת המלך, ועל כן עיקר בקשת המלכויות שיהיה המלך טוב וינהיג במדינה חוקים טובים). ובאמת אין ראוי להם לבנות את האחור, והתיקון הזה נעשה להם שלא מדעת ועליהם מפילים תרדמה בזמן הזה שלא ישימו לב. (והיינו שנקרים להם חטאים בשוגג או בהרגל בבחינת נעשה לו כהיתר או שעולים להם הרהורי כפירה בלא הודע).

אבל המבקש לבחור בחיים צריך שיתפלל הרבה שיהיה מאותם החיים שהם בעלי בחירה, ולקבל אחריות על זה, ואחריו יימשכו הכל. וצריך כל אחד לידע בעצמו באיזה מובן הוא המלך החי שאחריו נמשכים ובאיזה מובן הוא נמשך אחרי הראש ולהתנהג בכל חלק כזה בהתאם. ובאותו מקום שהוא מונהג החיים שלו הוא שהוא מכליל את עצמו בתוך חיי הכלל, ובאותו מקום שהוא מנהיג החיים שלו הוא שהוא יודע בעצמו לבחור בטוב, אחר ידיעת הרע. והיינו

זכרנו לחיים.

תמיד לשמוע בקולו.

ולכן צריך כל מי שיש לו זכירה בחיים, ללמוד גם את אומנות הכתיבה לחיים. והוא אומנות השארת רושם במקום שלא יצטרך להיות שם תמיד באותם המוחין. והוא זוקק תימצות והעמקה של המחשבות הרבה יותר מן הדבור והקול, כי דווקא כאשר הוא 'נפשי כתבית' אז הוא מסוגל לחקוק בכתב את עצמו שיכול לעבור גם למצב שבו קול עצמו כביכול איננו נוכח. וזה הוא עבודת הידיים שהוא בראש השנה ועשרה ימים, שיכתוב לעצמו או יפעל דברים שאינם זוקקים את נוכחותו, ויביט בעולם מבלי להקדים לו את נוכחות האמונה, ועל ידי זה הנסירה הוא לחיים, כתבנו לחיים.

החתימה היא סגירת המעטפת שלא ייקרא לאחרים

ביום הכיפורים בשעת הנעילה אנחנו מתקדמים מן הכתיבה אל החתימה. והוא לפי האמור שגזר הדין נחתם ביום הכיפורים. רבים טועים שהחתימה הזו כמו החתימה על המסמך בלשוננו, שהוא אישור הקנין כמו 'עדי חתימה כרתי'. אבל ככל הנראה חתימת גזר הדין הכוונה אל ה'חותם' ששמים על הנייר מבחוץ כאשר שולחים אותו, והוא חותם של טיט או שעווה שעליו מחתים הגוזר את חותמו בטבעתו. (כל זה צריך לי עוד עיון בהבנת ציורי משלי חכמים אבל מה שאמרתי נראה

ההבנה העולה מתוך דרושי האר"י שעליו מבוססים דברים דלהלן).

והיינו, שאין הנמשל כאן קביעת גזר הדין בחתימת הדיין, (למרות שיש גם מזה פעולה דומה, כלומר שכל עוד לא נחתם הנייר אין הגזר דין חתוך, אבל ציורו אינו זה ולכן פנימיותו אינו זה) כי כל עיקר הכתב כפי שדיברנו הוא הכרה של הדיין במקום שאין קולו נשמע. ואין צריכים לחתימה לשם כך. אבל החותם הוא בכדי שלא יקראו אחרים באותו הכתב ויגיע אל מחוז חפצו באותו האופן שבו יצא ויהיה נקרא רק לעיני הראוי לקרוא אותו. וכך נאמר על כנסת ישראל 'גל נעול מעין חתום', והיינו בכתולה השומרת פתחה חתום לבעלה.

והכוונה לדרכנו, שהכתב שאנחנו רושמים בגופנו להיות אותיות הקודש בכל מקום, צריך הוא להגנה מפני כאלה שאינם ראויים לקרוא בו. דבר זה הוא ראשיתו מצד עצמו ללא פעולה נוספת, שכן אילו היה הכתב כמו הקול הפשוט של השופר אז היה נודע לכל כאחד, אבל לפי שהעמידה על

הכתיבה הוא הכרת החכמה במצבי הפירוד

תיקון שני הוא כתיבה בספר החיים. והיינו שמי שרוצה בחיים האלה צריך שילמד גם לקרוא וגם לכתוב בספר החיים, ולא די בזכירה או אמירת לחיים. ומושג הספר הוא כאמור שהעולם נברא בספר וספר, והם בעצמם ג' ספרים שנפתחים בראש השנה ונחתמים ביום הכיפורים. והמשל הזה הוא חידוש, שכן בכתוב נאמר שהעולם נברא בקול ודיבור ואמירה. אבל נרמז שיש גם ספר חיים, והוא מה שהעולם נברא באצבעות כנאמר ידי יסדה ארץ, והיד הזו היא היד הכותבת.

ההבדל העיקרי בין הקול ובין הכתב הוא שהקול נועד לזמן פנים בפנים (ויש גם בבחינת פנים באח' שהוא כאשר הקול עובר אליו בעודו הופך פנים, ככחינת קול הקריאה טרם הדיבור, וזה כעין התיקון הזמני של התקיעה שאמרנו) ואילו הכתב בעיקרו נועד לזמן הפירוד. שכן העומד ליד אדם איננו כותב לו כי אם מדבר איתו ואליו. אבל הרוצה שיגיעו דבריו לנמצא במקום או בזמן רחוק, אז הוא כותב לו.

ויש בכך להקל ולהחמיר. להקל שאיננו צריך להיות איתו פנים בפנים, וכביכול הוא חסר את מימד התקשורת האינטימית הנמצאת בדיבור פנים בפנים. וכידוע במאמר מפי סופרים ולא מפי ספרים וכל כה"ג. אך יש בו גם להחמיר, שכן הכותב עוסק בעצמו, והרבה פעמים אפשר לבני אדם לכתוב סודות שהם מרגישים בעצמם בצורה יותר אינטימית ממה שהם מסוגלים לדבר לאחרים, כי הדיבור בגלל שהזולת נוכח שם באופן ישיר אין המדבר יכול להיות עם עצמו באותו עוצמה כמו בכתב. ואילו בכתב הרי הכותב כותב מעצמו כמו לעצמו, וגם הקורא בזמן רחוק יכול להתחבר אל מחשבת הכותב כמו שהוא בעצמו לעצמו.

ונמצא הדבר שהוא ריחוק בכתב הוא גם קירוב, למרות שאיננו קירוב גשמי, הרי הוא קירוב שכלי יתר על הקול לפעמים. ולכן הרוצה להשכיל בעולמו של הקב"ה כראוי, יש לו להתחיל ללמוד את הכתב שלו ולא את קולו בלבד. והיינו שאיננו צריך להתחיל ממצב פנים בפנים, אלא הוא מתחיל להתבונן בבריאה כמות שהוא, מבלי הזכרת שם בורא עליו בהתחלה, ומתוך שהוא מבין את 'ספר העולם', ממילא הוא מכיר בו את עצמות הבורא יותר ממי שנוקק

הכתב צריך להיות באופן החתום, כלומר הוא 'ספר חתום' ולא 'ספר גלוי'. אלא שהבינונים לפי שאין העולם ברור להם ממילא יש בהם מרווח בין הכתיבה לחתימה, והזמן המוכשר ביותר לשים לב אל סוד החותם הוא בסיום כל עבודת הכתיבה ואז בשעת הנעילה הוא שם חותם על הדברים (ועוד צריך להבהיר נקודה זו).

וכלל החותם הזה הוא המבואר בתומר דבורה בכמה מקומות כיצד אין חלק הטוב נוגע בחלק הרע, כי הטוב עולה למעלה והרע נשאר למטה, ולכן אין בלבול כלל בזה שהבינוני לפעמים יודע לקרוא את הכתב ולפעמים לא, כי הוא כמו דברים כתובים בשני שפות שונות שאינם מתערבים אחד עם השני. כל הטוב נמצא חתום בכתב אמת וכל הלא טוב לא חתום והוא בכתב שאינו מתקיים, וזהו החותם חתמנו לחיים וחתמנו בספר החיים.

הכתב צריך התבוננות, לכן מצד עצמו כבר הוא חתום כי רק מי שיש לו עיניים לראות יכול לזהות בעולם את מהות הכתב האלוהי. אך נוסף לכן יש צורך במעשה מיוחד של חתימת הדברים. דהיינו אחר שהאדם כותב לעצמו את דבריו שיהיה לו גם במצבי אחר, צריך הוא שיוסיף טכסיס מיוחד בכדי שספר זה לא יפול לידי כל זר, שזוהי הסיכון בכל כתיבת ספר 'הדבר הנכתב אין לו אדון', 'אכתוב לו רובי תורתני כמו זר נחשבו'. אך החתימה הוא הפתרון לבעיה הזו, שעל ידי כך נועד הכתב רק לעיני הראוי לו ולא לעיני מי שאיננו ראוי לו. בכך נוכל להבין מה שצדיקים ורשעים גמורים נחתמים בראש השנה והבינונים ביום הכיפורים, ואנחנו כולנו עושים עצמנו בינונים. ומכל מקום צריך שיהיה מקום לחתימה בראש השנה. כי החותם הזה באמת הוא דבר הנמצא ביחד עם המהות של כל הכתב, וכמעט שאיננו נפרד ממנו, כי אופן

יום הכיפורים

פעם אחת אמר (הרבי'ר' בונם מפשיסחא) במוצאי יום הכיפורים שהיה לו יום הכיפורים טוב. (דהיינו) שהיה עומד במדריגה אחת משעה שנכנס יום הכיפורים עד מוצאי יום הכיפורים בלי נטייה כלל וכלל אפילו רגע אחד. עד כאן דברי קודש. וכן שמעתי על הרה"ק וכו' מו"ה נטע מחעלים ז"ל, שהיה בליזענסק אצל הר"ר אלימלך ז"ל כל יום הכיפורים בלי שום נטיית גופו כלל, ולא התפלל, רק כאבן דומם. ושאל על אודותיו בנו הרה"ק הר' אלעזר במהותו, והשיבו אביו הר"ר אלימלך הנ"ל: "הוא יש לו יראה עד שאינו יכול להתנועע בשום אבר" (רמתיים צופים מערכת הרבי'ר' בונם אות ק)

ויאמר הוידוי שבק"ש שעל המטה.. ואח"כ יאמר מזמור ג"א כרוב רחמיך וגו'.. ויעיר בבוקר בשמחה כמו מחרת יוה"כ ממש, כי בכל עת ובכל שעה שהאדם מבקש מחילה על חטאיו מוחלין לו כמו ביוה"כ ממש כדאיתא בגמרא דיומא לא זו משם עד שמוחלין לו [בדבר שמועלת התשובה לבד כגון מצות עשה. וגם בכריתות ומיתת ב"ד ומיתת בידי שמים שצריך יסורים ותשובה עלאה למרק מועלת בקשת המחילה שמוחלין לו בודאי, רק שאעפ"כ צריך תשובה עלאה] (אגרת התשובה תניא מהר"ק).

אמר ה'בית אהרן' מקארלין: בראש השנה - וואס מער א יוד אלס מער גאט (כמה שיותר יהודים יותר שורה האלוהות, ולכן יש להתאסף ברבים אצל הרב, כי ברוב עם הדרת מלך). ביום הכיפורים - אפילו אליינס אין וואלד. (אפילו יחירי ביעה, כי עיצומו של יום מכפר) (פרי ישע אהרן עמ' רב, עיי"ש מקורות ונוסחאות)

פעם אחת ביום הכיפורים יצא הוד כ"ק אאזמור' הרה"ק בעל צמח צדק שהיה אז בגיל עשר אחת עשרה מבית הכנסת לרגע קט. כשנכנס חזרה לבית הכנסת לא מצא את המחזור שלו. אומר לו ר' אברהם שלמה (יהודי מכובד מחותן של הרבי עיי"ש) "בוא ונאמר על חטא במחזור שלי". ענה לו ה'צמח צדק': "אונזערע על הטא"זיינען גיט גלייך (=אין העל חטא' שלנו שוים). (ספר השיחות תש"ה ליל ש"ק האינו אות ד)

ראש השנה ויום הכיפורים בשוק (שיעור ליל עיו"כ תשפ"ה)

בבית הכנסת' בראש השנה ויום הכיפורים, ושם רואים גם בחיצוניות קישוט בית הכנסת ועל פרצופי בני אדם ובדיבוריהם, כי הימים ימי הרת עולם ובהם ידון עמים והמלך העליון יושב על כסא דין ועובר לכסא רחמים וכותב וחותם וסופר ומונה וכו'. (וזה אמנם לא פנימיות דפנימיות אבל הוא ניכר לפחות בחיצוניות דפנימיות, כפי לשון הרב). ואז היהודי יוצא לשוק ולרחוב ואין דבר מזה ניכר כלל, ממש אין שום קיום בעולם לכל הראש השנה ויום הכיפורים ועשרת ימי תשובה. עולם כמנהגו נוהג המוכר מוכר והלוקח מתווכח והנערים והנערות מטיילים. והיהודי נפגש בסתירה הזו אם העולם שהוא זה עתה יצא ממנו מבית המדרש קיים או שמא דמיון הוא או חלום. והלא גם הוא יוצא לעבודתו בשוק ופועל את כל חייו בעולם שבו אין שום קיום לכל המילים שהוא אמר מתוך המחזור בבית המדרש.

עצת ההתעלמות ועצת ההתבודדות

כמה עצות ייתכנו למבוכה הזו, אפשר לנסות להתחזק במין אמונה נגד הנראה לעיניים, לומר חבל אלה הגויים חיים ואינם יודעים על מה חיים, ואילו היו יודעים הלא היו צריכים גם הם לבוא לבית הכנסת ביום הכיפורים להתפלל על השנה. אמנם בפועל אין אחד מאמין בזה שהרי אף את חברו הטוב או את שותפו הגוי שבאמת אכפת לו ממנו איננו מזמין לבית הכנסת בראש השנה, בסך הכל אפשר להתפלל על כל באי עולם בראש השנה, אבל עדיין העולם עומד כפי שהוא והיהודי פועל בתוך אותו עולם וכיצד יאמין שהוא מתפלל בראש השנה על החיים והכל אותו דבר לפניו ולאחריו. ויש עצה אחרת, כפי שיש נוהגים לא לצאת מבית הכנסת או משיבה בכל עשרת ימי תשובה. והסיבה שהם עושים כך הוא לא רק כי הם רוצים להתבודד ולעסוק בתורה ומעשים טובים. אלא בעומק כי הם מבינים שבחוץ פשוט אין עשרת ימי תשובה כלל. ואם הם רוצים שלפחות הימים האלה יתקיימו אצלם חייבים הם פשוט לא לצאת לשוק כלל בימים אלה, או למעט מאד בקיומו, כאילו מה שאינו נראה לעיניים מיידית אינו קיים.

הצדיקים המוצאים קדושת יו"כ בעולם

סיפורים

פעם אחת בערב יום הכיפורים עמד הרב הקדוש מרופשיטץ בשוק ורצה לקנות מערלית אחת צנון. אין האט איהר גיואלט איינמאכין איין בינטל רעטיך (=ורצה לעשות חבילת צנון). היא אמרה שיש לה י"ד בינטליך (=חבילות), והוא אמר שאין, רק י"ג. כה התווכחו זמן רב. אח"כ אמר: ריבוננו של עולם!, איך וויל אין זיא וויל נישט (=אני רוצה, והיא אינה רוצה). מה אוכל לעשות. והלך לבית הכנסת והתחיל לומר "כל נדרי". (אברהם חיים שמחה בונים מיכלזאהן, אהל נפתלי, למברג, ב"צ זיידמאן וי"צ אויסשניט, תרע"א, עמ' 24)

כשהיה בדאנציג הלך וטייל בהגארטען, וטיילו שמה עלמים ועלמות בכגדים לבנים והיה דולקות נרות ואמר הרבי ר' בונם: הנרות היה דומים עלי שהוא נרות של יום כפור והכגדים הלבנות הם קיטלען (שיח שרפי קדש אות כ).

פעם אחת סיפר (הרבי ר' בונם) איך שהרבי מלובלין ז"ל קרא אותו בערב יום הכפורים ואמר לו שיתן לו עצה אודות השטריימיל אשר נפל בו מורנא (תולעים) ועל ידי זה הולך ומתקלקל יום יום יותר. ואמרתי לו שיקח מסרק ויסרקו אותו מהשערות שנתקלקלו כבר ולא ישארו מהם מאומה אז לא יתקלקל יותר ואמר לי הרבי ז"ל קריינא דאגרתא וכו' ונתן לי מסרק והרבי עמד אצלי עד שעשיתי וכו' בפניו עד נמירא. והבן כי סוד עמוק הוא (רמתיים צופים מערכת הר"ר בונם אות כה)

שני רבותינו אלה עוסקים באותו בעיה כל אחד מהם כפי המתאים לסגנונו, הרב מראפשיץ בלשון ערומים ורמזי גימטריאות והרבי ר' בונם בשפה רווחת של העולם הגדול. הקושי הוא שבני ישראל יושבים 'אב וכן אסורים

העצה הפנימית האחרותית

אומרים לנו רבותינו חייבים אנחנו להתחיל להבין ללא מחיצות, כיצד המיקוח בשוק הוא הוא כוונות יום הכיפורים. כיצד הנערים ונערות המטיילים בגן הם הם המתפללים עם הקיטלאך והנרות. ואם הוא נראה בלבוש אחר ובאופן אחר, בשביל זה אנחנו חכמים שנוכל לידע לתרגם את העולמות בינינו. ולא בלבד בקפיצת אמונה לומר הרי י"ג חבילות של צנון בגימטריא י"ג מידות של רחמים, שזו דרך אבל היא קופצת על השלבים שבין י"ג מידות ובין הערלית בשוק. אבל גם בהבנה עמוקה ואמיתית של יסודות העולם ובני אדם עד שנדע לזהות בכל דבר מאיזה ענין הוא ומאיזה עולם בתפלה הוא.

מסביר לי הרבי ר' בונם, הרי מהו יום הכיפורים, שיש איזה נקיות באוויר, איזה רוח עדינה נושבת, כולם התרחצו והתלבשו בגדי לבן לקדוש ה' מכובד, ומי שמביט ברחוב היהודים על הכל צועדים לבית הכנסת עם הקיטלאך ומדליקים את הנרות הארוכים שידלקו כל הלילה יכול ממש לחוש באוויר איך יורדת סליחה לעולם, איך אומרים שיבואו ימים בסליחה ובחסד, שעוד אזכור את בריתי אתך כימי נעורייך והקמותי לך ברית עולם, שהוסרו העננים והעבים ונחמקו, מחיתי כעב פשעיך וכענן חטאותיך. ובכן זהו גופא הציור של צעירים וצעירות צועדים תחת אור הנרות הארוכים בגן העיר של דאנציג. הלא גם באותו אוויר סתיו אפשר לחוש את הרעננות את הנקיות כיצד עלו מן הרחצו והתלבשו בבגדי לבן קיציים ויצאו זה לקראת זה לבקש אהבה וסליחה ואיזה משב של חיים חדשים שעוד הבטחתם בפניהם. ומהו ההבדל רק שזה מדבר עברית וזה מדבר יוונית, מי שמביט על עדינות הרוחות יודע כיצד הכל דבר אחד הוא. והרב רבי נפתלי איש רופשיץ מלמד אותי גם על המיקוח בשוק, לא באמת שהוא חשב בדעתו שהאשה היא לבוש של השכינה והוא מבקש ממנה שתסכים בעדו להתלבש בי"ג מידות של רחמים שהוא בגימטריא של י"ג חבילות צנון. אבל הוא חי בעולם של מיקוח של הערמת זה על זו וזו על זה, והוא חושב וכי מה בין ההתמקחות שלי על המחיר של הצנון שאני טוען שיש רק י"ג והיא טוענת שיש כבר י"ד, הרי זה אותו התמקחות שמשה רבינו מתמקח עם הקב"ה ואומר נו תסלח להם כבר אין כ"כ הרבה חטאים ויש כבר י"ג מידות רחמים, זה אותו עולם וזה אותו ענין. והוא ממש יכול לפנות

אל הקב"ה ולעשות כל נדרי מתוך אותו התמקחות בשוק, נו רבוש"ע נסיתי בטובה לעשות חשבון המצוות והעבירות מי חייב למי לא הצליח לי עשה אתה תגיד כבר סלחתי.

וביאור הרברים הנ"ל

בקשת הכל אותו בקשה

צריכים אנחנו לרדת לשורש שורשי הדבר הזה, כיצד נעשה השלום הזה לומר הכל מבקשים אותו דבר, ואין הבדל אלא שהצדיקים יודעים מה הם מבקשים וכיצד להשיג אותה והבינונים מסתבכים לפעמים משיגים את רצונם ולפעמים לא והרשעים כלל אינם יודים מה הם מבקשים והם כמוץ אשר תדפנו רוח.

ושלא נאמר כי השאלה של הצדיקים והשאלה של הרשעים הוא שאלה אחרת או שהשאלה של היהודים והשאלה של הגוים הוא שאלה אחרת שהרי הם דוברים בשפה אחרת. ובשיעורים אחרונים על סדר שמונה פרקים ובע"פ הארכתי יותר וכאן אקצר מאד להגיע לענין יום הכיפורים.

מה שכל אדם מבקש הוא הטוב, שכן הטוב ומה שאדם מבקש הם מילים נרדפות או הצד השני של אותו משפט. ומה שבני אדם מבקשים תענוג לעצמם או ריווח לעצמם לבד שאנחנו אומרים שהוא בקשה רעה הוא לא שיסוד בקשתם רעה אלא שהם חוטאים אל המטרה של בקשת עצמם, כי הם מבקשים חיים טובים וטועים לחשוב שעשיית התאוה למטרה הוא החיים הטובים בעוד פשוט לכל מי שמתבונן מעט שזו לא מטרה טובה והיא לא מארגנת את החיים באופן טוב וקוהרנטי. (ולכן חטא הוא ממש מלשון להחטיא את המטרה, שזה השפה גם בתורה וגם אריסטו אומר באותו שפה שצריכים לדעת את הטוב הסופי בכדי לא להחטיא את המטרה. ותשובה הוא רק למצוא את הכוונה לכוון את החץ של החיים אל עבר המטרה הטובה יותר טוב וזה כל עבודת התשובה והסליחה).

מצוות תרגום התורה

ולא כמי שיחשוב שאי אפשר לתרגם את התורה ליוונית. ואדרבה כל רבותינו לאורך כל הדורות למדו את התורה בשפה שלהם ובו חיברו את חיבוריהם, בארמית ובערבית ובאידיש. ודווקא הספרים העוסקים בסתרי תורה הכי עמוקים כתבו

הבסיסיים. ומה שכל בני אדם מבקשים בכל העמים ובכל השפות הם לא דברים שונים זה מזה כפי שיחשוב מי שיבסס את חייו אל החובה שניתנה לו באופן מסוים שאז כל מי שמפרש את המצוה באופן קצת אחר הרי יסוד חייו משהו אחר, אלא ביסוד הכל מבקשים אותו דבר.

(והנה היסוד הזה נבארה בשפה של הפילוסופים הראשונים אבל המתבונן יראה שהוא היסוד של הבעש"ט בפירוש שבירת הכלים שהטוב שכל אחד מבקש הוא הטוב האמיתי אלא שנפל בשבירה ובחוסר דיוק, וכל יסוד הבעש"ט שכל המידות הנטועים באדם הם טובים בעיקרם אלא שמשתמשים בהם בחטא בטעות, ואין הטוב שמחפש העובד השם משהו אחר. ולכן החסידים עובדים את ה' בשמחה ובאהבה כי כל מי שיסוד עבודתו שהקב"ה בניגוד אליו בהכרח עבודתו מיראה ומהכרח ולא בשמחה אבל מי שמבין או מאמין שיסוד הכל הוא לטובתו ממילא הכל לשמחה. וצריכים עוד להיכנס לדייק את ההבדלים בין הסגנונות כאן).

לשונות התורה על החיים הטובים

כל הדברים הללו והנושאים הללו מפורשים בכתבי הגוים המדברים על 'יודיימוניע' שהוא ביוונית שמחה או אושר או החיים הטובים. ואילו בכתבי רבותינו בגלל שלא הבנו את השפה שלהם לא ידענו על מה הם מדברים. אבל כאשר עקבנו אחר המילים היטב ראינו כי הרמב"ם מדבר בהקדמת פרק חלק על 'הטובה שיגיע לאדם מן התורה והמצוות'. והמילה הזו 'טובה' הוא תרגום למילה הערבית 'סעאדה', שהוא האושר שבו תירגמו את היודיימוניע היוונית. והר"מ עצמו תירגם במילה 'טובה' בפרקים האחרונים של הלכות תשובה כלומר שהבין שעל זה מדבר משה רבינו באמרו לטוב לך כל הימים לחיותינו כיום הזה.

וכאשר חיפשנו בלשון המקרא הבנו כי זה מפורש גם שם (ושם מצאתי בספרה של חוה תירוש סמואלסון שמסבירה על זה ויש ללמוד עוד). כי כל הראשונים שואלים למה אין התורה מזכירה את העולם הבא וזה שאלה פרטית לשאלתנו כי השאלה הוא רק אם סוף החיים הטובים בעולם הזה או בעולם הבא. אבל השאלה היותר גדולה צריכה להיות למה אין התורה מדברת בכלל על מה שאנחנו מכנים עבודה לשמה או מצד החובה. ותמיד תמיד התורה מנסה לשכנע אותנו שנקיים את התורה בכדי שיהיה לנו טוב. וכמה שלא נפשיט את הטוב הזה לומר שהוא בעולם הבא או שהוא השגות אלוהות עדיין הכוונה הוא לטוב לך. ואפשר לדבר על המשנה של אל תהיו כעבדים

בשפה ארמית דהיינו ספר הזוהר. כי הבנת סודות התורה הוא הפנמת התורה ברמה הכי עמוקה ואי אפשר לעשות את זה אלא אם נשאל את השאלה ונחשוב באותם קטגוריות של מחשבה שבהם אנחנו מזהים את כל המציאות. (רק בזמן הזה חזרה השפה העברית מעט להיות שפה ראשונה של ישראל ולכן אפשר גם בעברית, אבל דווקא בעברית באופן שהיא שפה מדוברת ולא בלשון הקודש באופן שהיא שפת קודש מנותקת שצריכה תרגום כי אין סודות התורה מושגים באופן זה. ולכן אמר רבי נחמן שמי שרוצה דבקות אמת יתפלל באידיש. ובאמת אפילו עבור להבין ספרי חסידות שנכתבו בלשון הקודש לגלות את סודותיהם חייבים לתרגם את זה בראש בחזרה לאידיש שבו חשבו והרגישו וחיו. וכן בהרבה שפות).

השאלה הראשונה: מה טוב

והיסוד כי השאלה היסודית איננה 'מה חובת האדם בעולמו' או 'מה ה' דורש מאתך'. למרות שאלה שאלות טובות, הם טובות רק אם מבינים קודם כל שהם זהות לשאלה 'מה הם החיים הטובים'. כי הגוי הלא לא יבין בכלל מי אומר שיש לי חובה או שהאל דורש ממני משהו כדי שאשאל את השאלה. ולכן כל עוד היהודי מנסה לעצמו את עבודת האל שלו כמיוסדת על השאלה מה התפקיד שלי או מה ה' דורש הוא עוד לא התחיל לבנות את הטוב שלו על נקודת נפשו והוא חי על השאלה של משהו אחר (נכון שבסוף הם אותו שאלה אבל את זה צריכים להסביר היטב והסברתי מעט בשיעור האחרון באנגלית ועוד נסביר הכל באר היטב בס"ד) ובמילים אחרות הוא עובד את ה' בלשון שאינו שלו ואיזה מין עבודה זו.

[אכן אפשר שיאמרו כי תחושת החובה נטועה בכל בריה באופן טבעי והשאלה רק איזה חובה, וכפי שיטת עמנואל קאנט. אבל אין זו שיטת רבותינו וזו שיטת תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה. ובאמת שכבר נדחה שיטתו מן המציאות כי אין אחד מרגיש את החובה הזו מבלעדי חינוך אליו אבל הכל עדיין מבקשים חיים טובים.]

ואנחנו מבקשים שיהפוך אל העמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' כי בכל השפות מבקשים אותו דבר צריכים רק להסביר את התירוץ נכון באופן שיסביר שהקריאה בשם ה' הוא התירוץ היחיד לשאלה של החיים הטובים.

והעולה בידינו שעשינו שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה. מה שה' דורש מאתנו הוא לא בניגוד אל רצונו הכי בסיסי, אלא אדרבה הוא דיוק של רצונותינו

סוף הכל הוא שלא היה לך עבודת ה' בשמחה. [והארכנו עוד בטעם פסוק זה במאמרי שנים עברו ובשיעור ליל שיש נצבים]. הרי לנו מילה אחת 'שמחה' שהוא המגיע לאדם בסוף מן הכל, המטרה של התורה כולה שנגיע לשמחה זו.

סוד 'אשרי'

הדיבור האחרון של משה רבינו, הוא 'אשריך ישראל'. הבט וראה כי מילה זו ושורש זה לא מופיעה כלל בכל התורה כולה אלא בפסוק אחרון ממש. כמו לומר לנו בפירוש שבסך הכל בסוף הכל מה יש לומר אלא 'אשריך ישראל'. שישראל יש להם אושר. שהוא עוד מילה לאותו ענין של שמחה. ואותו המילה שסיים בה משה רבינו פתח בה דוד המלך בספר תהלים ופתח 'אשרי האיש'. כל ספר תהלים שיש בו חמשה חומשים הוא פירוש מעשי ופנימי לחמשה חומשי תורה והוא מפרט את החיים הטובים של האיש הטוב. [ובספר הנזכר מפרשת יפה את כל פרטי תהלים מזמור א' בהתאם ללימודים אלה, כמו שהאיש הוא יחיד מאוחד ונגדו יש רשעים רבים עם דברים רבים ולכן הצדיק הוא כעץ שתול על פלגי מים והרשעים כמוץ. שהחיים הטובים הם מאוחדים וקבועים]

(הרב הנזיר אומר כי האטימולוגיה של יודיימוניה הוא רוח טובה או מלאך טוב, והו חונה מלאך ה' סביב ליראיו... טעמו וראו כי טוב ה'. וכן 'רוח טובה תנחני בארץ מישור'. ורוח קדשך אל תקח ממני) ואיתא שיש עשרה לשונות של ספר תהלים ואחד מהם הוא 'אשרי' אשרי העם יודעי תרועה אשרי העם שככה לו אשרי יושבי ביתך אלה הם הפסוקים של ימים נוראים ובתיקוני זוהר איתא לפעמים שאשרי הוא המדרגה הכי עליונה ספירת הכתר. והוא מדרגת יום הכיפורים היום העשירי מעשרת ימי תשובה.

תיקון מלכות השם באושר עבדיו

בהתאם להאמור ובהמשך לדברינו בערב ראש השנה, החילול השם והחטא היסודי ביותר של העולם הוא שאין הטוב טוב ונפרדו טוב מן הטוב שהכל חושבים שהטוב המוסרי הוא לא אותו הטוב הפשוט שכל אחד מבקש. והרושם הזה מתגבר כאשר יש רע על עושי טוב מוסרי וכאשר הם עצמם לא מראים ומרגישים בעצמם שחיהם הם החיים הכי טובים. ולכן כאשר עוסקים ביום הכיפורים לגעת בשורשי תיקון

וכו' שהוא סוד. אבל האמת הברור ומפורש בכל הראשונים ובכל ספרי חסידות שלשמה אין פירושו לא לשם הטוב שלנו (אלא באופנים עדינים שצריך לדייק יותר בהמשך לגבי אגואיסם ואלטרואיזם) אלא אדרבה הרי חכמים מפרשים שלשמה הוא מאהבה ושלא לשמה הוא מיראה. והאזהב היינו המזדהה עם הטוב של התורה והמצוות ולכן הוא אוהב את השם ואדרבה היראה הוא מי שאינו מזדהה. ולכן זה שלא לשמה כי לא מבין שהתורה ועבודה הוא טוב והוא חושב שמשוהו אחר הוא הטוב ועושה לשם משוהו אחר. ועכ"פ בשום מקום לא נזכר שעבודת ה' הוא לא דבר שאדם יכול וצריך להשתכנע שזה טוב לו. אפשר גם לדון אם הטוב הזה מגיע בדרך הטבע או בדרך נס, אבל עדיין הנקודה העיקרית הוא שזה מבטיח לך חיים טובים.

והנה, כיצד התורה קוראת לסוף החיים הטובים. כאשר אנחנו יורדים לסוף התורה אנחנו מוצאים כמה וכמה תיאורים של תשמור את התורה ואז ואז. ותמיד יש משוהו ששואלים אוקיי ואז מה בסוף. ואם נדייק בספר דברים נראה כי בסוף תמיד התשובה הוא, שמחה. ושמחת בכל הטוב. ושמחת אתה וביתך. [ויש להאריך להראות בפרטי הספר איך השמחה מופיע תמיד בסוף. וכאן נראה בעיקר לגבי מחזור המועדים]. הרי זה ממש דברי היווני בשפה אחרת, שבסוף אם שואלים לשם מה הכל צריך לענות לשם השמחה, כי אין אדם אומר אני שמח בכדי שאגיע למשוהו אחר ומאידך כל דבר אחר שאדם עושה יכול לומר שהוא עושה לשם השמחה. [ומדברים פה על השמחה במובן כללי שהוא להיות מרוצה ולחיות חיים טובים לא על הרגש המקומי שעל זה ניתן לומר שאני משמח את עצמי כדי שאוכל לפעול משוהו אחר].

השמחה והאושר בתכלית מחזור השנה

וכן אנחנו רואים במחזור המועדים שהוא כמו מיקרוקוסמוס של כל סדר החיים, ועבדת בחורף וירד לך גשם בברכת ה', ובסוף מה, ושמחת בחגך והיית אך שמת, זה חג האסיף שזה כמו הסוף של השנה והמועדים [ושם חשוב שלא תשמח לבד אלא אתה וביתך כי השמחה אינו ענין אגואיסטי פרטי אלא ענין ציבורי וכללי ששמחת האדם תלוי בשמחת כל חברתו כפי שמסבירים]. וזה גם פשר 'תחת אשר לא עבדת את י' בשמחה' שהוא בסיום התוכחה כאילו

תחנונים, עיקרה על הצרכים הגלויים של בני אדם. אם בכלל בנוסח התפלה ואם בפרט שמוסיף לפי צרכיו. ובמדרגה זו בוודאי נהג ר"א בהעברה על מידותיו, וכפי שלא הקפיד על רבי עקיבא שהודיעו על נידויו בדרך כבוד. אבל נפילת אפים הוא מדרגה אחרת לגמרי, שהאדם נופל על פניו ושם יש לו מעמד פרטי גלוי של נשמתו לפני הקב"ה, וכמו שאמרו שלכן משתחוים ומדברים בשתיקה כדי שלא ישמע אחד את וידוי חברו ויתבייש. וזה המדרגה הוא האמת לאמיתו של הנפש מה יש לה להגיד כלפי האל. ולכן עיקר הדין לומר אז תחנונים כפי העולה בליבו ורק באורך הדורות הכניסו פרק תהלים לטובת מי שאינו יודע מה להגיד. וכן ידוע על פי קבלה שנפילת אפים הוא מסירות נפש עמוקה מבלי שיור ונשיאת הנפש אל ה'. ובמדרגה זו כאשר יש לאדם כאב על חברו, אפילו אם נוהג כשורה ומוחל לו, כל עוד שכואב לו הרי עצם הכאב נוגעת אל האלהים באותו המעמד של קירבה ודביקות, והיא פועלת יותר מכל תפלה. וכמו הרבה פעמים שמישהו פוגע בחברו והלה נוהג כדין ושואל את סליחתו וגם החבר נענה לעומתו סלחתי, ועדיין לא סלח בליבו אלא שנוהג כשורה, אבל העלבון נשאר, וכמו שנאמר שם שאונאת דברים לא ניתן להשבון. כי נשאר כאב מוסתר בליבו. ונפילת אפים הוא הרגע שהאדם שופך כלפי מעלה בדיוק את כל הכאבים הגנוזים בליבו.

וזהו בדיוק מה שאמרה אימא שלום כך מקובלני מבית אבי אבא ששערי אונאה לא ננעלו. ופירש רש"י דהיינו שערי דמעה. כלומר הדבר שנוגע עד הנפש, זה השער הוא פתוח תמיד כי הוא שער עמוק יותר מכל שערי תפלה שסימנם י"ח ברכות. ואין כוונת שערי דמעה לפי רש"י מי שמתרגש ובוכה בתפלה. אלא הדבר שנוגע לו בנפשו, בין אם שופך דמעה ובין לאו.

ופשוט שזה הבחינה הוא סוד עבודת יום הכיפורים, שבו הכהן גדול נכנס לפני ולפנים ובו הכל כורעים ומשתחוים ונופלים על אפיהם בהזכרת השם, שהוא הרגע הזה של ביטוי מה שנמצא באמת בלב כל אדם בפני השי"ת. (והארכתי בשיעורים אחרים על זה) ונמצא שאם יהיה בלב האדם כאב גנוז על חברו ביום הכיפורים, בהכרח יגרום הדבר לפגיעה בחברו. ואין הפיוס לפי זה ענין בהשגת הכפרה, אלא הוא הינצלות מפני הסכנה הגדולה שייכנס נפש יהודית לפני ולפנים ועליו חרוט אונאת חברו. ולכן הלך רב להתפייס עם הטבח ונהרג,

ולצייר לעצמנו ימים יוצרו ולו אחד בהם שיש שבו יש ציור של עולם הבא שכולו טוב, הוא שיש לנו לחוש ולברר לעצמנו עד כמה שאפשר את התענוג ואת השמחה ואת החירות של החיים הטובים. ובאמת שאין זה פשוט כל עוד יש לנו המון דברים לברר אבל לפחות אם מבינים ומרגישים שהיום הכי שמח וענוג בשנה הוא יום הכיפורים שלא עושים בו שום דבר שלא רוצים הגוף והנשמה כאחד, הרי אנחנו כבר ייסדנו בעולם נקודה אחת של טוב שהוא תענוג והוא שמחה. ומזה אפשר להתחיל לבנות את כל העולם מתואם לציור יום הכיפורים. שנזכה.

סוד החובה לרצות את חברו ביום הכיפורים שנינו חטאים שבין אדם לחברו אין יום הכיפורים מכפר, ולמדנו שם בגמרא כמה סיפורים של אמוראים שהיו מפייסם זה את זה ומחפשים להתפייס בערב יום הכיפורים, וזוהי העבודה העיקרית שלמדנו בגמרא על יום הכיפורים. יש לי להרחיב הבנת עבודה זו. כי לכאורה אם אין יוה"כ מכפר על חטא שבין אדם לחברו אם כן משמע שאין זה שייך לענין יוה"כ, ולשם מה יש להתפייס דווקא בערב יוה"כ עם חברו, מתי שיתפייס אז יסלח לו חברו. וניתן לדחוק שזה תנאי בכפרת יוה"כ עצמו או כדי שיהיה רובו זכויות וכו', אבל נראה לי לפרש פירוש מחודש ונכון.

למדנו בפרק הזהב בסוגיית אונאת דברים מעשה רבי אליעזר ורבן גמליאל. שנידו את רבי אליעזר ורצה הנחשול לטבוע את רבן גמליאל אמר לא לכבודי עשיתי וכו' ונח היום מזעפו. ומאותו היום לא הניחה אימא שלום אחותו של ר"ג ואשתו של ר"א את ר"א שיפול על פניו, עד שיום אחד בטעות הניחה לו ונח נפשו של רבן גמליאל. ויש לשאול דאם היה ידוע שלא לכבודו עשה והיה זה מספיק לשר של ים, למה שלא יספיק גם לתפלתו של רבי אליעזר. ועוד קשה לשם מה הוצרכה אימא שלום לכל תחבולה זו וכי לא יכלה לבקש מבעלה שיעביר על מידותיו למען אחיה, ובוודאי ר"א היה מעביר על מידותיו ולא התפלל שרבן גמליאל ימות. והרי לכל אורך הימים התפלל את כל עיקר התפלה ורק בנפילת אפים לא התפלל ומסתמא לא ביקש על כך ומה בין זה לזה.

אלא דענין נפילת אפים הוא מדרגת תפלה עמוקה יותר משאר התפלה. שתפלת עמידה גם אם אינה קבע אלא

כלפי מעלה, הופכים אנחנו את פנינו, באותו השגה ממש, קוראים את אותו הניגון של סליחה ואומרים אתה יודע רזי עולם ותעלומות סתרי כל חי אתה חופש כל חדרי בטן ובוחן כליות ולב אין דבר נעלם ממך ואין נסתר מנגד עיניך. ובכן. אין לנו גם מה להסתיר. הציפה אותנו ידיעתך, שאתה יודע גם מה שאין אנו יודעים, סלח לנו על הנגלות ועל הנסתרות, את הגלוים לנו כבר אמרנום לפניך. ואת שאינם גלוים לנו לפניך הם גלוים וידועים.

סוד איסור נעילת הסנדל

כתיב וככה תאכלו אתו מתניכם חגרים נעליכם ברגליכם ומקלכם בידכם ואכלתם אתו בחפזון. (ואיתא בסדר הגמרא ברכה אחרונה של סדר ברכת השחר שעשה לי כל צרכי, שהוא ביציאתו מביתו לבוש מנעליו ועושה כל צרכיו)

והרי ביום כיפורים 'לא תאכלו ולא תשתו', הרי זהו היפך אכילת החפזון הזה, ולפי שהוא היפך החפזון, 'של נעליך מעל רגלך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא', כי אינך ממהר ולא הולך לשום מקום, פה הוא המקום תעמוד פה, הנה מקום איתי ונצבת על הצור, אל רחום וחנוך וארך אפים, ואינו נחפז לשום מקום, לכן אסור בנעילת הסנדל.

וראה שרבי יהושע בא לפני רבן גמליאל ומקלו ומעותיו בידו ביום הכיפורים שחל בחשבוננו. וכבר ראיתי מי ששאל למה הדגיש את קבלת הזמן של רבן גמליאל במקלו ומעותיו, ולכאורה אלה הם איסורים קלים של מוקצה או טלטול דרבנן, ועדיפא מיניה היה לו לעשות מלאכה ממש ולאכול לפניו ביום הכיפורים.

אבל רבי יהושע הבין שהסתירה הכי גדולה ליום הכיפורים הוא להיות 'מקלו ומעותיו בידו'. גם אם לפי שורת ההלכה אין זה העיקר אולי, לפי כל מי שמבין מהו יום הכיפורים זהו יום שאין בו 'נעליכם ברגליכם ומקלכם בידכם'.

יראה זרע יאריך ימים

הסוגיה האחרונה במסכת יומא אומרת שאם אדם אחד מצליח (שלא מדעת) לא להתענות אלא להתענג ביום הכיפורים וגם לשרוד את השנה סימן שהוא צדיק גמור ועליו נאמר יראה זרע יאריך ימים, זה הסיום של פרק העינויים והתכלית של יום הכיפורים. שעתידים להתענג בו.

שהריגה זו נפעלה וודאי מתוך אותו התפלה שהתחיל רב להתפלל כבר בערב יום הכיפורים, וביום כזה מה שהטבח מיאן להתפייס נגע תיכף ומיד בנפשו.

(ושוב חשבתי שמה שהלך ר' יהושע לר"ג ביום הכיפורים הוא גם שיך לכפרת יוה"כ, והראה לו שאינו מקפיד עליו כמו שהקפיד עליו ר"א בבחינת יוה"כ אבל מקבל את סמכותו אתם אפילו שוגגים).

(ונראה לי שזה אותו הבחינה של 'לא עלתה על מיטתי קללת חברי', כי השינה בכל לילה לזוכה גם הוא עליית הנפש בנקיות אל מקום שורשו, ואם רוצה לעלות צריך שלא יעלה עם קללת חברו כי היא מעכבתו לעלות או לחלופין תרגום שייענש אדם בסיבתי, ולכן אומרים שארי ליה מאריה לכל מאן דמצער לי, או שמוסרים את הדין למעלה, ואומרים המפיל חבלי שנה והציילי וכו'). (מתוך ס"ג כי תצא תשפ"ד. מכאן מלוקט)

אור הסליחה

עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכיפורים מכפר עד שירצה את חברו. פירוש, שאין אור סליחת יום הכיפורים נשאר בשמים בלבד. אלא היא יורדת עד לעולם התחתון של המחלוקות שבין אדם לחבירו, וכשם שבשמים כל בעלי הדין מתרצים לקבל את את חטאי בני אדם בסליחה, כך בארץ כל בעלי הדין מקבלים לב טוב ונחת רוח והם מתרצים עם חבריהם. שכך הסדר בזמן שיש הארת פנים אפילו שונאים נעשים אוהבים זה לזה כמו שאפשר לראות בחוש בזמני שמחה והתעלות.

וזה פירוש המשנה שאין כפרת בין אדם לחבירו נגמרת עד שיורדת אור הסליחה והריצוי והארת פנים מן העולם העליון ועד לעולם התחתון והיא מרצה את חברו. ולא עוד אלא שאור הסליחה בעולם התחתון קודמת להחלת הסליחה בעליון ובני אדם מרצים את חבריהם בערב יום הכיפורים.

סוד הוידוי

כי בראש השנה אמרנו אתה זוכר מעשי עולם לפניך נגלו כל תעלומות והמון נסתרות שמבראשית אין דבר נעלם ממך ואין נסתר מנגד עיניך. ורעדה אחזתנו הכל גלוי וידוע לפניך צופה ומביט עד סוף כל הדורות כי תבוא חוק זכרון להפקד כל רוח ונפש. אין לאיפה לברוח ואין איפה להסתתר ואור הויה מלא כל הארץ ונירא וניפול על פנינו ונאמר אם כננים אם כעבדים אין אתנו יודע מכל מקום עינינו לך תלויות. באים אנחנו ביום הכיפורים ומחזירים את אותו האור